

Seksueel diverser dan gedacht

Al ruim vijftig jaar strijdt Pride Amsterdam voor een inclusievere samenleving waarin sekse, gender of oriëntatie er niet toe doen. Een hoogtepunt waren twintig jaar geleden de eerste homohuwelijken ter wereld die in Amsterdam werden voltrokken. Deze zomer besteedt ARTIS speciale aandacht aan seksuele diversiteit in de natuur. Hier geven we alvast een voorproefje.

Onbevangen kijken naar de natuur is best lastig omdat je vaak ziet wat je verwacht, niet wat er gebeurt. Denk bijvoorbeeld aan al die vogelsoorten, waarbij in onze ogen de seksen op elkaar lijken. Als dieren paren zie je makkelijk wie het mannetje is, want hij zit altijd bovenop, toch? Als je zo kijkt, zie je nooit dat vrouwtjes soms met vrouwtjes, of mannetjes soms met mannetjes paren. Dat komt toch best vaak voor. Sterker nog, dat komt voor bij ruim 1.500 soorten zoogdieren en vogels*. Ook zie je niet wanneer vrouwtjes mannetjes 'berijden', wat in sommige Japanse makakengroepen bij veertig procent van de vrouwtjes voorkomt. Zou dit en ander gedrag niet bij veel meer soorten voorkomen, zonder dat we het zien, omdat we het niet verwachten?

*Zie hiervoor het artikel van Jasper Buikx 'Homoseksualiteit: puur natuur', in ARTIS 2019#2.

Culturele interseksualiteit

Over de hele wereld komen homoseksualiteit en tweeslachtigheid voor in scheppingsverhalen en mythes. Ovidius beschreef in de oudheid hoe de schone jager Hermaphroditus tweeslachtig werd: na samensmelting met de nimf Salmacis kreeg hij naast zijn mannelijke geslachtsorganen vrouwenborsten. Hermaphroditus werd hiermee de naamgever van tweeslachtige dieren, zoals de meeste slakkensoorten. Mensen die homoseksueel of transgender zijn, bemiddelen bij veel volken tussen de mensen- en geestenwereld. Onder de oorspronkelijke bewoners van Noord-Amerika hebben heilige mannen en vrouwen vaak 'two spirits': ze tonen tekenen van homoseksualiteit of dragen kleren van de andere sekse. Bijvoorbeeld de Navajo, die schapen en geiten hoeden, geloven dat een interseksuele geit of schaap met zowel mannelijke als vrouwelijke kenmerken geluk brengt. Zo'n tweeslachtig dier verhoogt de productie van de kudde en wordt daarom nooit gedood.

Tekst Charlotte Vermeulen Foto's Edwin Butter, Ronald van Weeren

Sommige gorillamannen leven hun hele leven in de mannengroep en hebben nooit seks met een vrouwtje.

Jonge Bennett wallaby in de buidel. Bij kangoeroes heeft meestal alleen het vrouwtje een buidel, al hebben interseksuele dieren er soms ook een.

Half man, half vrouw

Bij diverse kangoeroesoorten komen interseksuele dieren voor met zowel mannelijke voortplantingsorganen als een buidel (die normaal alleen bij vrouwtjes voorkomt) met daarin melkklieren. Andere interseksuele kangoeroes hebben inwendig zowel mannelijke als vrouwelijke voortplantingsorganen, een scrotum, maar geen buidel of melkklieren. Qua lichaamsgrootte zitten ze tussen de mannelijke en vrouwelijke dieren in. Bij meer en meer diersoorten worden interseksuele individuen met deels mannelijke en deels vrouwelijke seksuele organen gevonden – denk aan chimpansees, resusapen, bavianen, grizzlyberen, zwarte beren en ijsberen, Groenlandse walvissen en beluga's, knaagdieren en mollen.

De Russische schrijver en vlinderliefhebber Vladimir Nabokov, bekend van onder meer de roman *Lolita*, ving op het ouderlijke landgoed een vlinder,

>>

die uiterlijk half man, half vrouw was. Zulke vlinders hebben van binnen aan de ene kant mannelijke seksuele organen, aan de andere kant vrouwelijke. Deze asymmetrische dieren heten bilateraal gynandromorph. Ongeveer een tiende procent van alle uitkomende vlinders is half man-half vrouw. Ook bij krabben, kreeften en spinnen, en bij vogels zoals de rode kardinaal en bij 1 op de 10.000 kippen, komen zulke individuen voor.

Androgynе kasuarissen?

Papoea's beschouwen alle kasuarissen als androgyn, als penisdragende vrouwen. Bij deze imposante, kleurrijke loopvogels zijn de rollen omgedraaid. De helmkasuarishaan broedt de eieren helemaal alleen uit. Nog vele maanden daarna verdedigt hij de jongen fel tegen elk gevaar. De hen paart ieder broedseizoen met wel twee of drie verschillende hanen en legt haar groene eieren in hun nesten. De kasuaris is een van de weinige vogelsoorten waarbij het mannetje wel een penisachtig orgaan heeft. Bovendien blijkt de hen ook iets te hebben wat op een penis of clitoris lijkt. Die androgynie in de Papoea-verhalen heeft dus een solide biologische basis. Alle helmkasuarissen hebben namelijk 'mannelijke' en 'vrouwelijke' eigenschappen en zijn dus non-binair.

Seks in de natuur leidt wel vaker niet tot nageslacht en is zeker niet altijd functioneel.

Volgroeid, maar geen voortplanting

Lang niet alle dieren planten zich voort. Dat is te zien bij de meeste diersoorten. Bij verschillende apensoorten, hoefdieren en zeeleeuwen leven mannetjes lange tijd apart in vrijgezelle mannengroepen, hoewel ze al seksueel volgroeid zijn. Een groot deel van deze mannen zal nooit een harem veroveren en zich dus helemaal niet voortplanten. Tien procent van alle gorillagroepen zijn mannengroepen. Gemiddeld zit een man daar zo'n zes jaar in, maar sommige mannen tien jaar tot wel hun hele leven. In sommige van deze mannengroepen zijn dagelijks paringen te zien. Bonobovrouwtjes zijn kleiner en minder sterk dan de mannetjes. Toch zijn zij de baas in de groep. Ze smeden onderling vrouwen-netwerken door hun geslachtsdelen tegen elkaar te wrijven ter bevestiging van hun band. Jonge Aziatische olifantebullen bestijgen elkaar als onderdeel van *play fighting*. Het bestijgen duurt even lang als bij een heteroparing, hooguit een minuut, maar kan meermalen achter elkaar plaatsvinden. Zo oefenen ze op elkaar de technisch lastige paringshouding op alleen de achterpoten. Deze homoseksuele paringen leiden uiteraard niet tot nageslacht.

Seks alleen voor de voortplanting?

Orkatroepen staan vaak onder leiding van een ouder, postmenopauzaal vrouwtje. Hoewel deze vrouwtjes geen jongen meer krijgen, blijven ze tot op hoge leeftijd seksueel actief. Seks in de natuur leidt wel vaker niet tot nageslacht en is zeker niet altijd functioneel. Drachtige vrouwtjes paren volop bij allerlei soorten; leeuwaapjes en neusapen paren zelfs vaker wanneer ze drachtig zijn. Vogels paren tussen het broeden door, terwijl het legsel al klaar is. Ook paren vele diersoorten tijdens de menstruatie of buiten het broedseizoen als het vrouwtje niet vruchtbaar is. Bij een derde van de paringen van Japanse makaken bestijgen de verschillende seksen zowel elkaar als de eigen sekse. Daarnaast zijn er ook volop voorbeelden van dieren die elkaar oraal bevredigen of

Parente Aldabra reuzenschildpadden. Net als bij veel andere reptielen bepaalt de broedtemperatuur van de eieren van deze soort of er mannetjes of vrouwtjes uit de eieren komen.

Bij de helmkasuaris brengt de haan de kuikens groot.

In sommige Japanse makakengroepen hebben veel vrouwtjes een vaste vriendin.

die zichzelf behagen met hand (apen) of voorpoot (leeuw), voet (vampiervleermuisen, apen), flipper (walrus), staart (baviaan) of met objecten. Dat vrouwelijke zoogdieren daarbij vaak direct of indirect hun clitoris beroeren leidt onder wetenschappers helaas verbazend vaak tot stilzwijgen.

Pride in ARTIS

Interseksualiteit komt niet alleen in allerlei culturen voor, de natuur zit er dus ook vol mee. Seksualiteit, gender en oriëntatie zijn veel diverser dan we vaak zien. Dieren hebben niet alleen seks voor de voortplanting, maar ook voor hun plezier. Dat hebben ze met elkaar, met zichzelf en met alle kleuren van de regenboog. Daar vertellen we deze zomer meer over in de *Veelkleurige liefdesroute*, een (luister) wandeling (zie Agenda p. 65). ■